

GÜNÜMÜZDE GÖRSEL OKUR YAZARLIK ve GÖRSEL OKUR YAZARLIK EĞİTİMİ

*Ahmet Şinasi İŞLER**

ÖZET

Bu araştırmanın amacı 4 madde halinde açıklanabilir;

- a) Görsel okur yazarlığa ilişkin farklı düşünce ve tanımları irdeleyerek bu konuya yönelik çoğulcu yaklaşımı yansıtan bir senteze ulaşmak.*
- b) Görsel ve sözel iletişimi karşılaştırarak her iki iletişim biçimine ait okur yazarlığın günümüz bilgi toplumlarındaki yeri ve önemini tartışmak.*
- c) Görsel okur yazarlık eğitiminin iletişim, eğitim ve günlük yaşam sürecindeki gerekliliğini sorgulamak.*
- d) Görsel okur yazarlığa sağlayacağı katkılar açısından sanat eğitimi ve görsel okuryazarlık ilişkisini gözden geçirmek.*

Bu amaçla görsel okur yazarlık ve ilgili literatürün taranması sonucu elde edilen bilgilerin değerlendirilmesiyle ulaşılan bulgular bu konunun eğitim sürecini iyileştirme doğrultusunda tartışılacaktır.

***Anahtar Sözcükler:** Görsel Okur Yazarlık, Görsel Okuryazarlık Eğitimi, Görsel Okur Yazarlık ve Sanat Eğitimi.*

* Öğr. Gör.; Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi (San. Yet.)

SUMMARY

Purpose of this research may be explained as 4 items;

- a) To get a common understanding related to this case through reviewing different thoughts and discriminations about visual literacy.*
- b) To discuss their importance and place in information ages through comparing visual literacy and textual literacy.*
- c) To review necessity of visual literacy for communication, education and in daily life.*
- d) To review the relation between art education and visual literacy from pragmati point of view for visual literacy.*

To reach the goals mentioned before, knowledge that these were provided by appreciating the literature about visual literacy and things related to visual literacy will be discussed to improve education process of this field.

Keywords: *Visual Literacy, Education of Visual Literacy, Visual Literacy and Art Education.*

1. GÖRSEL OKUR YAZARLIĞA KAVRAMSAL YAKLAŞIM

Okuma yazma, hesaplama ve metin ezberleme gibi ancak bir Ortaçağ katibinin sahip olduğu nitelikler günümüzde önemini yitirmiş, analiz ve keşfetme gibi nitelikler ön plana çıkmıştır (West, 1997). Günümüz insanı için yeterli olmayan sözcük sayıya dayanan yetkinliğin kimi yeni temel beceriler ile desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü yaşantımıza sürekli nüfus eden yeni teknolojiler ile birlikte yaşantımızdaki pek çok şey değişmekte ve bildiğimiz sözel okur yazarlık tek başına yeterli olmamaktadır. Kellner, (1998) günümüz insanının basılı materyal okur yazarlığı, görsel okur yazarlık, işitsel okur yazarlık, medya okur yazarlığı, bilgisayar okur yazarlığı, kültürel okur yazarlık ve çevresel okur yazarlığını içeren “çoklu okur yazarlığa” sahip olmasının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Kellner’in sözünü ettiği çoklu okur yazarlığın kapsamı içinde yer alan görsel okur yazarlık, tek başına bağımsız bir iletişim biçimi olma özelliğine sahip olmanın yanında diğer okur yazarlıkların hemen hepsi ile birlikte kullanıldığı ortadadır.

Wileman, (1993) günümüz bilgi toplumları için çok önemli olan görsel okur yazarlığı resimsel ve grafiksel görüntüler olarak sunulan bilgiyi okuyabilme, yorumlayabilme ve anlayabilme olarak tanımlarken, genellikle

görsel okur yazarlıkla birleştirilen görsel düşünmeyi ise bilginin her türünü iletişime yardımcı olan resim, grafik ya da biçimlere dönüştürebilme olarak görmektedir. Görsel okur yazarlığa ilişkin bazı uzmanların üzerinde uzlaştığı bir diğer tanım ise, “görsel mesajları doğru olarak yorumlayabilme ve böyle mesajlar yaratabilmeyi öğrenmedir”. (**Heinrich, Malenda, Russel & Smaldino, 1999**). Görsel okur yazarlık ERIC’te “hem doğal hem de doğal olmayan çevrede, insanların görülebilir eylem, obje ya da sembollerin farkındalığına sahip olabilmelerine ve yorumlayabilmelerine imkan veren yeterlik olarak tanımlanmaktadır (<http://searching.org/>). **Robinson** ise görsel okur yazarlığı, öğrencilerin üstesinden gelmesi gereken pek çok akademik kavramı anlama, hatırlama ve akılda tutmayı geliştiren bir “organize etme gücü” olarak açıklamaktadır. **Sinatra, (1986)** görsel okur yazarlığı anlam elde etmek için gelen görsel mesajlar ile geçmiş görsel deneyimlerin etkin olarak tekrar inşa edilmesi olarak görmektedir. **Branton, (1999)** **Emery** ve **Flood, (1998)** görsel okuryazarlık ile ilgili olarak “görüntüleri kullanma, yorumlama ve anlamlandırma için deşifre edilmesi gereken mesajları iletmede kullanılan görüntülerden oluşan bir dil” olarak söz etmektedir. Bu konuya ilişkin uzmanların tanımlarından anlaşılacağı gibi görsel okur yazarlık bir çok açılımı olan çok geniş bir konu olup ve bu konuya ilişki bir çok tanım geliştirilmesine karşın henüz üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanım bulmak oldukça zordur. Yine de görsel okur yazarlığa ilişkin literatür incelendiğinde bu iletişim biçiminin sözlü anlatım biçiminden farklı ve bağımsız bir “dil” olduğu ve görsel okur yazarlıkta her şeyin görme ile yapıldığı görüşü ağırlık kazanmaktadır. Ayrıca, görsel okur yazarlığa ilişkin tanımlamaların çoğunluğu görsel bir görüntünün nasıl yorumlanacağını içermektedir. Görsel okur yazarlığın kendine özgü kuralları ve işleyişi olan bir dil olduğu düşüncesi bu konuyla ilgili olarak bu güne kadar yapılmış tanım ve araştırmaların bir çoğunun üzerinde uzlaştığı ortak düşünceyi yansıtmaktadır. O halde görsel okur yazarlığı ayrı bir dil olarak kabul ettiğimizde, mesajın dili olarak görüntüleri okuma ya da görme ve görsel mesajların farkında olmayı kapsayan bu dilin iletişim için nasıl kullanılacağını öğrenme ve öğretme gereksinimi gündeme gelmektedir.

2. SÖZELLİK ve GÖRSELLİĞİN İŞLEVLERİ

Günümüzden yaklaşık 32.000 yıl önce yaşayan yerli kabilelerin yaptığı primitif resimler ve Fransa’da Lascaux mağarasında bulunan 20.000 yıllık duvar resimleri insanlık tarihindeki görsel anlatım biçimlerinin ilk örnekleri olarak değerlendirilmektedir (**Linderman, 1997**). Daha sonra bir takım anlamların yüklendiği resim ve biçimler uzun bir tarihsel süreç içerisinde alfabenin harflerine dönüşerek sözel iletişim biçiminin kaynağını oluşturmuştur. Fakat sözel iletişim hiç bir zaman görsel iletişimin yerini

almamış ya da ona alternatif olmamıştır. Aksine her iki iletişim biçiminin de başlangıcından günümüze değin kendine özgü kural ve nitelikleri koruduğu görülmektedir. Sözelimi, bir şair duygu ve düşüncelerini sözel olarak ifade ederken bir ressam ise görsel dili tercih etmektedir. Bu durumda birinin diğerine karşı üstünlüğü ya da eksikliği olduğunu söylemek olanaklı değildir. Fakat bazı durumlarda her iki iletişim biçimi de tek başına yeterli olmamakta, bazen metin resimle bazen de resimler metinle desteklenmektedir. Resimli kitaplar ya da resimli sözlükler bu bağlamda ele alınabilir.

Günümüz bilgi toplumları için sözel iletişim biçimi ne kadar önemli ise görsel iletişim biçiminin de o denli önemli olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü, günümüz iletişim sürecinde yazılı materyallerin görsel öğelerle bütünleştirilmiş olarak kullanılması her geçen gün daha fazla ilgi görürken bilgisayar teknolojilerinin görselleştirme hareketine getirdiği katkılarla bu durum inanılmaz boyutlara ulaşmaktadır (**Benson 1997; Branton, 1999; Kleinman & Dwyer, 1999**). Bu gelişme belki de kaçınılmazdı. Çünkü bundan yaklaşık 500 yıl önce çok büyük boyutlardaki bilgi hacmini kaydetme gücünün farkına varan Leonardo da Vinci farklı görüntüler olarak var olan sözcükleri yalnızca bir sayfada ifade edilebilecek biçimde desenleştirmiştir (**Strokes, 2001**). Benzer bir şekilde günümüz bilgi toplumlarında mevcut bilgilere her geçen gün yenileri eklenmekte bilgi hacmi katlanarak çoğalmaktadır. Bu durumda sürekli artan bilgi hacmini yalnızca sözel olarak ifade etmenin zorluğu ortadadır. Ayrıca günümüzde bir tiyatro afişinden herhangi bir web sayfasına kadar sözel ve görsel iletişim biçimlerinin her ikisinin birlikte kullanıldığı görülmektedir. Çünkü çoğu kez bir tek iletişim dili tek başına yeterli olamamaktadır. **Strokes'e (2001)** göre iyi bir iletişimin gerçekleşmesi için hem sözel hem de görsel öğeler birlikte kullanılmalı, her iki dil arasında iyi bir denge oluşturulmalı ve her iki düşünce biçimi arasında karşılıklı dayanışma güçlendirilmelidir.

3. BİR EĞİTİM SÜRECİ OLARAK GÖRSEL OKUR YAZARLIK

Feinstein ve Hagerty (1994) görsel okur yazarlığın modern dünyadaki genel eğitimin okuma, yazma ve aritmetik ile eş değer dördüncü ögesi olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca görsel okur yazarlığın genel eğitim için neden çok önemli olduğunun yanıtını da dört madde halinde açıklamaktadırlar:

İlki, görsel okur yazarlık daha çok tam insan gelişimi için oldukça önemli olan beynin sağ yarı küresini kullanmayı gerektirmektedir. Böylece düşünme sürecinde beynin her iki yarı küresini kullanmayı, yani bütünsel düşünmeyi geliştirmiş olacaktır.

İkincisi, beynin sol yarı küresine ait soyut düşünceleri canlı, inandırıcı, yoğun ve bildik yaparak onları daha iyi anlama olanağı tanımaktadır.

Üçüncüsü, aynı düşünceyi farklı yollarda işleme yeteneği kazandırmaktadır.

Sonuncusu ise, içinde yaşadığımız doğal ve doğal olmayan çevreden etkilenmektense bireylerin kendi kararlarını alabilmesi için görsel çevreyi okuyabilmelerini ve anlayabilmelerini sağlamaktadır.

Geçmişte kelime ve simgeler hünerli kişiler tarafından el ile çoğaltılıyordu. Bu durum doğal olarak onların kullanımını sınırlı hale getirmiştir. Günümüzde ise caddelerdeki görsellerden televizyona, bilgisayardan multivizyon gösterilere kadar iletişimde kullanılan görsel öğelerin yoğun bir bombardımanı ile karşı karşıyayız. Sözgelimi, bazı trafik işaretleri bizlere rehberlik etsin diye tasarlanmışlardır. Güvenli bir seyahat ve yön bilgisi elde etmek için bu işaretleri anlamak gerekmektedir. Ya da başka bir örnekte ise reklamlarda kullanılan görsel öğeleri ele alabiliriz. Bu tür görüntüler reklamı yapılan ürünün satılması amacıyla hedef kitlenin duygu ve düşüncelerini etkilemek için tasarlanmaktadır. Hemen etkilenip gereksiz bir alışveriş yapmamak için ürünün bizler için potansiyel değeri üzerine bir değerlendirme yapabilmemiz gerekmektedir. Bunun için de olan bitenin farkında olma, yani görsel okur yazar olmamız gerekli olmaktadır (**Barner, 1997**). Yukarıdaki örnekleri, görsel okur yazarlığın gündelik yaşantımızdaki önemi bağlamında oldukça çok çeşitlendirmek mümkündür.

Bu güne kadar yapılan araştırmalar görsel medya araçları ile etkileşimimiz neticesinde parça bölük bir şeyler öğrenerek belli oranda görsel okur yazar olabileceğimizi göstermektedir. Fakat yeterli seviyede görsel okur yazar olmak, planlı bir eğitim sürecine ihtiyaç duymaktadır (**Braden, 1996**). Çocuklar yaklaşık 7 yaşından itibaren görsel okur yazarlığı anlayabilir ve ondan faydalanabilmektedirler (**Braden, 1996**). O halde ilkokul 1. sınıftan itibaren bu eğitime başlanabilir. **Winn'e (1987)** göre öğrenme düzeyi düşük öğrenciler zorlandıkları derslerden başarılı olabilmek için çoğunlukla yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Bu gibi öğrenciler için şema, diyagram gibi görsel unsurlar ve onları yorumlayabilme oldukça önemlidir. Bu nedenle eğitim materyallerinde görsel materyallerin/öğelerin faydasını en üst düzeye getirmek için okullarda görsel okur yazarlık eğitimine yer vermek çok önemlidir (**Barner, 1997**).

Görsel okur yazarlığın çok geniş bir konu olması ve bu konu üzerine fikir birliğine varılmış bir tanım olmadığı için görsel okur yazarlık eğitimi ve bu konuda neler verilmesi gerektiği ile ilgili çok farklı çok düşünce mevcuttur. **Feinstein ve Hagerty (1994)** görsel okur yazarlık eğitimi kapsamında öğrencilerin üç farklı yönde eğitilmesi gerektiğini savunmaktadır: İmgelem ile görselleştirme, görsel öğeleri okuma ve yorumlama, görsel

materyaller tasarlama. Bir önceki cümlede sözü geçen “görsel öge ya da materyal” kelimeleriyle fotoğraf, grafik, çizim, resimli kart, diyagram, teknik illüstrasyon v.s. ima edilmektedir.

Çok hızlı gelişen ve geniş bir kapsama sahip görsel okur yazarlık konusundaki birlik beraberlikten yoksun anlayışa rağmen görsellerle bombardıman edildiğimiz 21. yüzyılda görsel okur yazarlık eğitiminin gerekliliği ortadadır. Bu yönde planlanacak bir eğitim, öğrencilerin ders materyallerinde karşılaştıkları görsel materyallerin/öğelerin faydalarını en üst düzeye taşımada öğrencilere yardımcı olmalıdır. Ayrıca görsel okur yazarlık güvenli bir şekilde seyahat etme, görsellerden gerekli bilgileri elde etme, reklam amaçlı görsellerle etkileme girişimlerini analiz etme ve belki de bu konuda olabilecek olumsuzlukları bertaraf etme gibi günlük yaşamda karşılaşılabileceğimiz pek çok konuda öğrencilere faydalı olacaktır.

4. GÖRSEL OKUR YAZARLIK ve SANAT EĞİTİMİ

Sanatsal ifade biçimi, yani insanların düşüncelerini görsel bir boyutta ifade etmesi bir anlamda tüm insanların kendini ifade ederken aynı kelimeleri kullanması gibidir. Bizleri zaman, dil ve medeniyetlerin sınırlarının ötesine taşıyan sanatsal ifade biçimi etkili bir ifade şeklidir. Yalnız bu ifade biçimi sözel ifade biçiminden oldukça farklıdır. Çünkü bu ifade biçiminde “yazma” eyleminin karşılığı “tasarımdır”. Gerek iki gerekse üç boyutlu olsun bir tasarımda gördüğümüz görsel nitelikleri yaratmak için materyal, araç-gereç ve sanatsal teknikler ile birlikte tasarım eleman ve ilkeleri olarak kullanılmaktadır. Tasarım elemanları çizgi, biçim, form, doku, renk ve boşluktur. Tasarım ilkeleri ise denge, tekrar, hareket, oran, vurgu, örüntü, birlik-çeşitlilikten oluşmaktadır (**Chapman, 1992**).

Tasarım ilkeleri öğrencilerin sanatsal çalışmaları hem tasarlama hem de çözümlenme aşamasına yardımcı olmaktadır. Sanat eğitimi dersi içeriğinde yer alan “tasarım eleman ve prensiplerini” öğrenen bir öğrenci renk, biçim, çizgi gibi görsel okuryazarlığın alfabetini kullanarak duygu ve düşüncelerini daha iyi ifade edebilmenin yanında görsel sanat eserlerini daha iyi analiz edebilme imkanını da elde edecektir. Çünkü “analiz” sanat eleştirisinin ikinci aşaması olup bu aşamada sanat eserindeki görsel elemanların aralarındaki ilişkiyi tespit etmek için tasarım prensipleri referans alınmaktadır. Ayrıca tasarım prensiplerini öğrenme içinde yaşadığımız doğal ve doğal olmayan çevredeki güzellik ve çirkinlikleri anlamamıza da yardımcı olmakta yani daha derin bir çevresel farkındalık kazandırmaktadır(**Chapman, 1992**).

Resim dersine ilişkin eğitim süreci görsel okur yazarlık eğitimine temel olacak bazı uygulamaları içermektedir: Sanatsal uygulama çalışmalarında tasarım eleman ve prensiplerini kullanma, sanatsal çalışmaları tanımlamak için tasarım sözlüğünü kullanma, sanatı tanımlama, analiz etme

ve yorumlamada tasarım bilgilerini kullanma. Ancak sadece sanatsal uygulamanın ağır bastığı Resim dersleriyle görsel okur yazarlığın temellerini atmak mümkün değildir. Resim sanat eleştirisinin ihmal edilmemesi gerekmektedir. Kısaca okullarımızda görsel okur yazarlığın temellerini atmak için disiplin temelli sanat eğitimi anlayışının Resim dersi sürecine iyice yerleşmiş olması gerekmektedir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Teknolojik gelişmelere paralel olarak kapsam ve niteliği sürekli değişen görsel okur yazarlığa ilişkin olarak uzmanların çok farklı düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bu alana ilişkin düşünce birliğinin oluşmamasının bir nedeni de görsel okur yazarlığın çok fazla açılıma sahip olmasıdır. Yine de görsel okur yazarlığın kendine özgü kural ve işleyişi olan bir dil olduğu, bu konuya ilişkin çoğulcu bir yaklaşımı yansıtan düşünce şekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Görsel okur yazarlığa ayrı bir dil olarak yaklaştığımızda ise onun iletişim için nasıl kullanılacağını öğrenme ve öğretme ihtiyacı gerekli olmaktadır. 20.yy.da olduğu gibi 21. yy.'ın iletişim biçiminde de görselliğin önemli bir yere sahip olacağını söylemek yanlış olmasa gerek. Fakat günümüzde görsel materyallerin/öğelerin işlevinin değiştiğini kabul etmek gerekmektedir. Yani günümüz iletişim sürecinde görsel materyallerin/öğelerin dekoratif amaçlı işlevini kaybettiğini ve daha çok iletişim amaçlı işlevinin önem kazandığını söyleyebiliriz.

İletişimde görsel materyallerin/öğelerin kullanılması onları okuyabilme, yani görsel yazar olmayı gerekli hale getirmektedir. Bildiğimiz alfabe okur yazarlığının günümüz iletişim şekli için yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle çocuklar okullarda hem kelimeleri hem de resimleri işlemeyi öğrenmelidirler. Başka bir söylemle metin ve resimler arasında yani hem yazılı hem de figüratif dünyalar arasında ince ve akıcı bir şekilde hareket edebilmelidirler. Bu bağlamda, sanat tarihi, sanat eleştirisi, estetik ve sanatsal uygulama disiplinlerinin kaynaştırılmış olarak uygulandığı “Disiplin Temelli Sanat Eğitimi” ile görsel okur yazarlığın temellerinin atılması mümkündür. İyi planlanmış sanat eleştirisi uygulamaları ile bir sanat eseri çözümlenirken görsel okur yazarlığın temelini oluşturan, renk, doku, çizgi, biçim, boşluk, form gibi tasarım elemanlarının ifadeci nitelikler öğretilir.

Görsel okur yazarlığa sahip bir kişinin özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

Görsel mesajların anlamlarını yorumlama, anlama ve değerlendirme,

Görsel tasarım temel ilke ve kavramlarını hem uygulayarak hem de çözümlenerek daha etkili bir iletişim gerçekleştirme,

Geleneksel yöntemler ile birlikte bilgisayar ve diğer teknolojik araçları kullanarak etkili görsel mesajlar üretme,

Karşılaşılan problemlere kavramsal çözümler üretebilmek için görsel düşünme biçimini kullanma.

Yukarıda sözü edilen görsel okur yazarlığa ilişkin nitelikler bu alana ilişkin eğitim sürecinin planlanmasında rehber kabul edilebilir. Ayrıca aynı niteliklerin günümüz iletişim ve öğretim sürecinde de önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

20.yy. ile birlikte “hız” yaşantımızın en önemli öğelerinden birisi olmuştur. Ne yazık ki bu hızı yakalayamayanlar çağın gerisinde kalmaktadırlar. 3M firmasının yaptığı bir araştırma insanların görsel bilgiyi yazılı bilgiye göre 60.000 kez daha hızlı işlediğini göstermiştir. Sadece bu sonuç bile görsel okur yazarlığın günümüz insanının hem eğitim hem de günlük yaşantısı için ne kadar önemli olduğunu çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır (**3M Corporation Research, 2001**).

KAYNAKLAR

- Barner, C. (1997). “Assignment # 7, Fall EMC 503, (<http://seamonkey.ed.asu.edu/~mcisaac/emc503/assignments/assign7/barner.html>) Arizona State University.
- Benson, P.J. (1997). “Problems in picturing text: A study of visual/verbal problem solving”, *Technical Communication Quarterly*, 6(2) Retrieved December 26, 2001, s. 141-160. (EBSCOhost database)
- Braden, R. (1996). “Visual Literacy”, In *Handbook of Research in Educational Communications*, as reprinted in: McIsaac and Vrasidas (Ed), EMC, s. 502-503.
- Branton, B. (1999). “Visual literacy literature review”, (<http://vicu.utoronto.ca/staff/branton/litreview.html>)
- Chapman, H. (1992). *ÁA world of Images*, Davis Pub. Inc. s.42 – 69.
- Feinstein, H. & Hagerty, R. (1994). “Visual Literacy in General Education”, University of Cincinnati.
- Kleinman, E.B. & Dwyer, F.M. (1999). Analysis of computerized visual skills: Relationships to intellectual skills and achievement”, *International Journal of Instructional Media*, 26(1) December 26, 2001, s. 53-69. (EBSCOhost database)
- Kellner, D. (1998). “Multiple literacies and critical pedagogy in a multicultural society”, *Educational Theory*, 48 (1), December 26, 2001, s. 103 –122. (EBSCOhost database)
- Linderman, M. G. (1997). “Art in Elementary School”, Mc Graw Hill, s. 3.

- Wileman, R. E. (1993). "Visual Communicating", Englewood Cliffs, N.J.: Educational Technology Publications. s. 114.
- Strokes, S. (2001). "Visual literacy in teaching and learning: A literature Perspective", Electronic Journal for the Integration of Technology in Education, vol. 1, no. 1. s.10-19.
- Sinatra, R. (1986). Visual literacy connections to thinking, reading and writing", Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Emery, L., & Flood, A. (1998). "Visual Literacy", University of Canberra, Australian Centre for Arts Education Web site: (<http://education.canberra.edu.au/centres/acea/literacy/litpapers/vislit.htm>).
- Winn, W. D. (1987). "Charts, graphs and diagrams in educational materials" (Chap.5), Psychology of Illustration, Vol I: Basic Research. New York Springer.
- 3M Corporation Research. (2001). "3M Corporation Research cited in "Polising YourPresentation", 3M Meeting Network Articles & Advice (Online Article)
http://www.3m.com/meetingnrtwork/readingroom/meetingguide_press.html